

POUČAVANJE ZA AKTIVNO I ODGOVORNO GRAĐANSTVO

SAŽETAK

Građansko obrazovanje daje učenicima potrebna znanja, vještine i vrijednosti da aktivno sudjeluju u društvu. Uloga nastavnika je primarna i odgovorna, jer samo demokratski orijentiran, obrazovan i osposobljen nastavnik može realizirati odgojno-obrazovne zadatke i ostvariti cilj-poučavanje i osposobljavanje za demokratsko društvo.

Ključne riječi: demokratija, nastavnik, učenik, inovativnost, društvo, poučavanje, posvećenost, interakcija

Složenost uvjeta u kojima danas egzistira bosanskohercegovačko društvo nameće nam različita pitanja za koja još uvijek pronalazimo odgovore. S jedne strane postavlja se pitanje građanskog aktivizma u društvu, njegove uloge u kreiranju stvarnosti, a s druge strane nameće se pitanje budućih generacija i njihove spremnosti za promjene. Od rješavanja takvih pitanja zavisi kako sudbina svakog pojedinca, tako i bh društva u cjelini. Zar ovih proteklih dana nismo postavljali pitanja gdje je pojedinac danas u BiH? Postoji li kao takav? Životni interesi građana su potisnuti u drugi plan. Na sceni je svakodnevno kršenje ljudskih prava kao temeljnih vrednota jednog demokratskog društva. Još je Perikle u antičkom vremenu, obraćajući se palim Atinjanima, rekao: “U privatnim poslovima vlada za sve ravnopravnost po zakonu, a što se tiče javnog života, svako se, prema tome kako se ko u čemu odlikuje bira u državnu upravu, ne zato što je član nekog staleža nego po svojoj ličnoj zasluzi. Niko se ne isključuje iz državnih zvanja, pa ni zbog siromaštva, ako je samo vrstan da učini što dobro za državu“...(Tukidid, Peloponeski rat III, 34-37)

A tu tada vrsnoću, a danas kompetentnost, možemo i moramo rješavati kroz odgojno-obrazovni sistem. Stoga je sasvim opravdano i očekivano da se svi mi skupa pozabavimo prije svega odgojno-obrazovnom sferom i njenom ulogom u današnjem društvu. Složenost promjena kroz koje danas prolazi odgojno-obrazovni sistem posljedica je međusobno povezanih procesa koji se dešavaju u bh društvu. To su prije svega neuspjeh i nesnalaženje vladajućih struktura u procesu tranzicije i uspostavi demokratskog društva uređenog na načelima ljudskih prava, ravnopravnosti i vladavine prava. Pokretačka snaga tih procesa su informirani, visokoobrazovani, kreativni i motivirani građani, a odgoj i obrazovanje su ključni faktori njihovog razvoja. U skladu s tim, u odgoju i obrazovanju se napušta dosadašnje načelo učenja i poučavanja radi stjecanja faktografskog znanja i prihvaća načelo učenja i poučavanja radi stjecanja aplikativnog i transformativnog znanja i vještina koju su otvoreni inovacijama i nadograđivanju shodno ubrzanim promjenama u društvu, kulturi, privredi, nauci i tehnologiji. Takve promjene u pristupu obrazovanju, učenju i poučavanju garant su osiguranja kvalitetnijeg života građana u njihovoj privatnoj, društvenoj, kulturnoj i profesionalnoj sferi.

Odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo je inovativni pristup teoriji i praksi odgoja i obrazovanja, a zaštita ljudskih prava, participacija i odgovornost građana - temeljne vrednote europske demokracije.

Povelja¹ Vijeća Europe o obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava usvojena u sklopu Preporuke CM/Rec (2010.) 7 Odbora ministara bavi se isključivo povezanim područjima kao što su interkulturalno obrazovanje, ravnopravnost u obrazovanju, obrazovanje za održivi razvoj i obrazovanje za mir, osim gdje se ta područja preklapaju i dolaze u interakciju s obrazovanjem za demokratsko građanstvo i ljudska prava.

Građansko obrazovanje doprinosi razvoju osobina ličnog karaktera kao što su samodisciplina, hrabrost, odgovornost, uljudnost, strpljivost, istrajnost, humanost itd. Znači da građansko obrazovanje u demokratiji doprinosi društvenoj i moralnoj odgovornosti, angažiranosti u zajednici i političkoj osviještenosti. Obrazovne institucije imaju vrlo delikatan i odgovoran zadatak, odgoj mladih u duhu političke kulture koja vodi promjenama u političkom razvoju same demokratije. Obrazovne institucije imaju zadaću prenošenja, obnavljanja i inoviranja političke

¹ Povelja Vijeća Europe o obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava, British Council

kulture demokratije. A za tu se ulogu moraju kontinuirano osposobljavati. To nije pomodni stav nego nužnost života u demokratiji i slobodi, jer je upravo demokratska sloboda ujedno velika obaveza samih građana. Temeljni cilj obrazovanja za demokratsko građanstvo je ohrabriti i pomoći učenicima da postanu aktivni, informirani i odgovorni građani, ličnosti koje će krasiti humanost, nenasilje, prihvaćanje i razumijevanje drugog i drugačijeg.

U tom smislu uloga nastavnika je od velike važnosti i uticaja. Tokom pripreme i realizacije nastavnog procesa, uspostavljajući odnos sa nastavnim sadržajem i učenikom, nastavnik bi trebao pružiti učenicima obrazovanje i odgoj koji će im pomoći u odrastanju i životu, te razumijevanje osnovnih principa i načina funkcioniranja pluralne zajednice, kao što je briga, jačanje građanske odgovornosti, solidarnosti, kritičko osvještavanje o etničkim, rasnim, rodnim, vjerskim i drugim faktorima koji mogu dovesti do nejednakosti, diskriminacije, sukoba i drugih negativnih pojava. Koju će ulogu imati nastavnici u konkretnom nastavnom procesu uvjetovano je društvenim prilikama i potrebama za modernom edukacijom, koncepcijom nastavnih sistema, te odabirom organizacijskih formi. Ono što nastavnik mora znati jeste činjenica da on organizira nastavni proces i da pri tome mora voditi računa o cilju i zadacima koje treba postići ali i o mogućnostima učenika da apsorbuju nastavne sadržaje. Dobar nastavnik bi prije svega trebao biti profesionalac, odnosno dobar stručnjak u nastavnoj oblasti koju predaje, a uz to, morao bi imati dobru pedagošku i didaktičko-metodičku kulturu. Jer, nove funkcije škole traže i drugu ulogu nastavnika. On bi trebao biti više ličnost koja organizira, podstiče, vrednuje, primjenjuje različite procese i stilove učenja. Dobar nastavnik se ne odupire uticaju učenika, već naprotiv, spreman je da s njim surađuje. A surađivati ne znači samo saslušati učenika, nego i prihvatiti njegove prijedloge ako su za prihvatanje ili objasniti zašto ih je nemoguće prihvatiti.

Demokratski princip rada podrazumijeva stalnu interakciju grupe, kreiranje razredne klime u kojoj će svi osjećati da su dobrodošli, u kojoj će postojati izgradnja svijesti o pravima i odgovornostima, vrjednosnim normama, pravilima ponašanja, te etičkim i moralnim pitanjima društvene zajednice. Suvremena kvalitetna škola osposobljava učenika da spoznajući svijet sudjeluje u njegovom mijenjanju. Svojom strukturom rada, u kojoj dominira demokratski stil, sve se više oslanja i koristi bogatstvom odgojno-obrazovnih izvora za učenike, a sve manje ostaje zaseban, izoliran sistem. Stoga možemo reći da fleksibilni nastavni sistemi idu u smjeru profiliranja demokratskog nastavnika, dok rigidni sistemi profiliraju autoritarnog nastavnika. Razlike su ogromne i nude različita rješenja u angažmanu i odgojno-obrazovnom usmjeravanju.

Demokratsko vođenje nastave nije u biti rasteretilo nastavnika. Naprotiv, postavilo je nove zahtjeve. Uspješan nastavnik je uspješan vođa koji, demokratski kolegijalno, participirajući i humanistički, pospješuje odgojno-obrazovni proces u školama.

Sve u svemu, profil suvremenog nastavnika koji će uspješno odgovoriti na pitanja aktuelne nastave sadrži slijedeće elemente:

1. Razvijene opće sposobnosti,
2. Razvijene specifične sposobnosti,
3. Posjedovanje općeg obrazovanja,
4. Posjedovanje dobrog stručnog obrazovanja,
5. Pedagoško-psihološko obrazovanje,
6. Didaktičko-metodičko obrazovanje,
7. Fizičko i mentalno zdravlje, emocionalnu zrelost i stabilnost
8. Ljubav prema djeci i mladima
9. Pozitivne osobine ličnosti (humanizam, otvorenost duha, altruizam, moralni kvalitete, odgovornost, dosjetljivost, radinost, kreativnost)

Nastavnici u radu sa učenicima trebaju ostvarivati osnovne principe kao što su uvažavanje i poštivanje svih učesnika u nastavnom procesu, uvažavanje i poštovanje ličnosti, ličnih osobina, uzrasnih i razvojnih karakteristika učenika, poštovanje i njegovanje osnovnih ljudskih, individualnih i dječijih prava i sloboda, bezuvjetno poštivanje nepovredivosti ljudskog života i individualne vrijednosti i integriteta svakog ljudskog bića, jednake vrijednosti svakog i jednakopravnosti svih, solidarnost, pravednost i pravičnost, poštovanje i njegovanje prirodne i socijalne sredine i izgradnja obrazovno i razvojno podsticajnog okruženja. Da bi postigao demokratski u radu, nastavnik će svoje zadatke realizirati uz interakciju nastavnog sadržaja i načina njegovog prenošenja na učenike. U ostvarivanju tog cilja njegov primarni zadatak će biti i

oblikovanje slobodnog pojedinca, tolerantnog i odgovornog, odnosno oblikovanje pojedinaca spremnih da grade budućnost u kojoj će svako imati pravo da bude svoj i da bude sretan. Obrazovanje budućih, te usavršavanje sadašnjih nastavnika na svim nivoima odgojno-obrazovnog rada ima najznačajniju ulogu iz više razloga. Tu prvenstveno mislim na informatičku pismenost, jer živimo u društvu informacione tehnologije koja je izmijenila način rada gotovo u svim oblastima, pa tako i u obrazovanju. Broj činilaca koji utječu na intelektualni i moralni profil učenika znatno se povećao. Uloga informacionog okruženja postaje sve bitnija i značajnija, a za školu kažemo da će biti uspješnija ukoliko nastavnici prije i potpunije shvate tu činjenicu. U stvari, kako kaže M. Vilotijević (Vilotijević, 2001, pp.460) „najbolja postaje ona škola koja najmanje liči na tradicionalnu školu“. Informaciono pismen nastavnik neće morati trošiti energiju na pribavljanje mnogih podataka i izvornih materijala, već će to vrijeme iskoristiti za analizu pribavljenog. Odnos učenika i nastavnika može biti podignut na viši misaoni nivo, oni će imati vrijeme da se bave analizom, sintezom, zaključivanjem. Nastavnik će moći više vremena posvetiti interakciji u odjeljenju, odnosima u nastavnom procesu, individualnom pristupu učenicima. Kroz nastavne zadatke on uvodi učenike u društvo i njegove sastavne dijelove i pri tome pokazuje kako se oni kao pojedinci trebaju odnositi prema cjelini. Pored razumijevanja, obrazovanje, uključujući naravno ovdje i građansko obrazovanje, istovremeno jača poštivanje i nezavisno mišljenje. Svojim radom nastavnik će kod učenika razvijati vještine razmišljanja, istraživanja i debate, odnosno razvijati vještine i vrijednosti koje treba da budu most od znanja do ponašanja. Pripremajući pojedinca za aktivnu ulogu u društvu, nastavnici će pomoći učenicima da kroz građansko obrazovanje usvoje znanja i informacije o svojim pravima, odgovornostima, mogućnostima i načinu djelovanja u zajednici; razviju sposobnosti za uočavanje društvenih problema i njihovo rješavanje kroz suradnju; razviju motivaciju da novostečena znanja i vještine osim u školi koriste i u životu. Nastavnici bi trebali, kako u formalnom, tako i u neformalnom obrazovanju i stručnom usavršavanju steći osobne i socijalne vještine i sposobnosti koje su potrebne za nove oblike rada u učionicama, timski rad i suradnju s lokalnim i drugim partnerima, kao i razumijevanje europskih vrijednosti i njihovo prenošenje na mlade u modernim, pluralističkim društvima. Nastavne metode koje će nastavnik koristiti, te usavršavanje o tome kako i kada ih koristiti, je jedno od najvažnijih područja osposobljavanja nastavnika u obrazovanju za demokratsko građanstvo. Nastavne metode im trebaju koristiti za vođenje rasprava, simuliranje situacije podjelom uloga među učenicima, rad na projektu. Nastavnik mora biti osposobljen za planiranje, odnosno odabir ciljeva učenja,

provođenje tj. izvršavanje aktivnosti, provjeravanje ili procjenjivanje šta i koliko je učenik naučio i savladao od ponuđenog i na kraju, ocijeniti, tj. razmisliti o uspjehu svake realizirane aktivnosti kao vodilje za dalji rad. Inicijative, prijedlozi i mišljenja učenika se moraju uzeti u razmatranje i snagom argumenta i dijaloga razmisliti i odlučiti o svakoj predloženoj stavci. Kako su učenici u psihološkom smislu individue za sebe i svaka specifična, nastavnik bi trebao uvažavati i objašnjavati i pozitivne i negativne emocije učenika, hvaliti i ohrabrivati svaku dobru inicijativu i prijedlog, te prihvatati, objašnjavati i primjenjivati učenikove prijedloge.

ZAKLJUČAK

U razdoblju složenih, ubrzanih i burnih promjena kroz koje prolaze politike i prakse odgoja i obrazovanja u tranzicijskim zemljama, mjesto i uloga nastavnika je vrlo često odlučujuća. Od njegovog ponašanja i njegovih stavova koje prenosi u radu s učenicima, čitave generacije će izgrađivati i generirati svoje ponašanje, određivati kriterije vrijednosti i biti manje ili više i uspješni i odgovorni u demokratskim promjenama. Građansko obrazovanje u parlamentarnoj demokratiji doprinosi društvenoj i moralnoj odgovornosti, angažiranosti u zajednici i političkoj pismenosti. U procesima izgradnje demokratskog, tolerantnog društva, uloga nastavnika je od velike važnosti i stoga joj se mora pokloniti dužna pažnja. Što je veća posvećenost i briga vlasti nastavniku i školi u cjelini, to će i rezultati rada kako pojedinačno tako i sveukupno biti kvalitetniji i bolji. Dugoročno to podrazumijeva izgradnju demokratskog društva sa visokim udjelom građanske svijesti i građanske odgovornosti.

LITERATURA

1. Republika Hrvatska, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, Agencija za odgoj i obrazovanje, Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja, kolovoz 2012.
2. CIVITAS u suradnji s MDGF, Interkulturalizam, Vodič za nastavnike osnovnih škola, Sarajevo
3. Osmanagić, I (2012), Inovacije u nastavi, Bihać, Univerzitet u Bihaću
4. www. <http://aktivnogradjanstvo.blogger.ba/arhiva/2012/01/17/3088679>
5. Obrazovanje za demokratsko građanstvo 2001.-2004., Pomagala za stručno usavršavanje nastavnika u obrazovanju za demokratsko građanstvo i obrazovanju za ljudska prava, Strasbourg, 2. prosinca 2004.
6. Vilotijević, M (2001), Didaktika 1 i 3, Sarajevo, BH MOST